

מועצת תלמידים דמוקרטית בבית הספר

הנחת היסוד החינוכית של מדרשת אדם היא כי הפעילות המתבצעת בבית הספר איננה אמורה לחקות את התהליכים הדמוקרטיים המתרחשים מחוץ לבית הספר אלא נועדה לאפשר לתלמידים להצטייד בכלים ליצירת מציאות טובה יותר מזו ששוררת מחוץ לכותלי המוסד.

לפיכך, יותר משהתכנית אמורה ללמד את התלמידים לבחור באופן נכון את נציגיהם, היא צריכה לפתח את יכולותיהם להיבחר באופן דמוקרטי, ומשנבחרו, לנהל את המועצה על פי עקרונות דמוקרטיים.

על התלמידים הנבחרים למועצת התלמידים ועל התלמידים הבוחרים את הנהגתם לדעת מהם ההבדלים בין הנהגה דמוקרטית במוסד לבין הנהגה שאיננה כזו:

- הנהגה דמוקרטית מנוהלת על ידי בוחריה, בה במידה שהיא מנהלת את חייהם.
- הנהגה דמוקרטית מייצגת את בוחריה ושואפת לקדם את הצרכים של כלל האוכלוסייה.
- הנהגה דמוקרטית מתחלפת וחייבת להבין את המשמעות של זמניות פעולתה.
- הנהגה דמוקרטית מקיימת תהליכי שיתוף בקבלת החלטות וחייבת להיות פתוחה באופן עקרוני לביקורת ולמעקב.
- הבוחרים צריכים לבחור את נבחריהם על בסיס ידע והבנה מעמיקה של עמדותיהם העקרוניות.
- הבוחרים צריכים להבין את אחריותם לטיב ההנהגה שלהם.
- הבוחרים צריכים להבין כי הם המנהיגים, בה במידה שהם המונהגים.
- על הבוחרים להבין את המנגנונים החברתיים הפועלים כנגד שיקול הדעת הרציונלי שלהם ושל חבריהם.
- על הבוחרים להבין את האינטראקציות האפשריות ביניהם לבין נבחריהם (שיתוף, עזרה, מאבק, ביקורת ועוד).

הנחה נוספת עליה מתבססת התכנית היא כי תפקיד בית הספר ללמד את כל תלמידיו להיות מנהיגים, ולא רק את בעלי היכולות במציאות הקיימת. לדוגמה, בדומה לתלמידים המתקשים במתמטיקה, אשר מקבלים תגבור כדי להגיע להישגים, תלמידים שאינם מצליחים בתחום החברתי יקבלו העצמה. בהיעדר התייחסות למועצות התלמידים בדרך זו, הבחירות למועצה משמשות להנצחת התהליכים החברתיים המתרחשים מחוץ לבית הספר ולבחירה חוזרת ונשנית של הילדים השייכים לקבוצות החזקות באוכלוסייה.

תהליך הביצוע של עבודת המועצה יהיה שונה מהבחירות מחוץ לבית הספר בכך, שכישלונותיהם של התלמידים במועצה לבצע את משימותיהם - יותר משיהו סיבה להחליפם באחרים - יהוו את חומרי הלמידה כיצד לפעול באופן נכון יותר.

המנהיגות שתפתח תהיה דמוקרטית בכמה מובנים:

- היא תכיר ותבין את הערכים והעקרונות הדמוקרטיים.
- היא תשתמש בידע זה כדי לבקר את המציאות הקיימת ולהציע דרכים לצמצום הפערים בין עקרונות אלו למציאות בהן היא נתקלת.
- היא תלמד לגבש מצע שיהיה בסיס למחלוקת ערכית בין תלמידי בית הספר – כך שהבחירה שלהם תשקף הסכמה עם דרכה הערכית ולא רק מבחן לפופולריות של נבחריה.
- היא תפתח שפה ערכית לקיום הדיאלוג עם בוחריה (במקום שפה של אינטרסים).
- היא תפתח את היכולות של חברי המועצה לקבל ביקורת ולהשתמש בה לטובת כלל ציבור התלמידים.
- היא תכיר ותדע את זכויות התלמידים, המורים וההורים ותפעל לקידומן.
- היא תלמד להעצים את מונהגיה, תפנה מקום ליוזמותיהם ותשתפם במחשבה ובביצוע ולא רק תנהיג אותם.
- היא תכיר במגבלותיה ובסמכותם הריבונית של בוחריה.

מדרשת אדם מציעה שלושה סוגי השתלמות בנושא "מועצת התלמידים בבית הספר" אשר תוקדשנה לפיתוח יכולות אלו:

1. השתלמות לתלמידים/ות שנבחרו למועצת התלמידים.
  2. השתלמות לכלל תלמידי בית הספר לקראת בחירת מועצת התלמידים וליווי המועצה בעבודתה.
  3. השתלמות למורים בנושא מועצת התלמידים.
- מטרת שתי ההשתלמויות הראשונות היא לחנך את התלמידים הבוחרים והנבחרים ליצור הנהגת תלמידים דמוקרטית בבית הספר ולפתח מודעות של הבוחרים ו/או הנבחרים למשמעות של הנהגה כזו.

פירוט הנושאים של כל אחת מההשתלמויות בהמשך.

דיון לדוגמה: ייצוג וצדק בבחירת תלמידים למועצת תלמידים

הדיון עוסק בהבנת והבהרת מושג **הייצוגיות** בבית ספר ומתמקדת בשלב זה בדילמה שבין ייצוג אוניברסלי לרב-תרבותי. בייצוג האוניברסלי לכל תלמיד זכות שווה שיבחר את הנציגים שלו מכלל חברת התלמידים, בלי לקחת בחשבון את הרקע של הבוחר או הנבחר. שיטה זו צודקת במובן שהיא נותנת לכל תלמיד זכות שווה לבחור ולהבחר. אך הייצוג הרב תרבותי מעלה את השאלות הבאות:

- לאיזה קבוצות בכיתה יש להן הזכות להיות מיוצגות (על-פי מגדר, שכונה, תרבות, עדה, אחר)?
- מי מחליט לאיזה קבוצות יש זכות להיות מיוצגות במועצת תלמידים (המורה, התלמידים, אחר)?
- איך נוודא שצורות הייצוג שנבחרה צודקת לכל התלמידים?

"מועצת תלמידים דמוקרטית" מהווה חלק בתכנית רחבה שמטרתה יישום אורח חיים דמוקרטי בבית הספר. מבנה מועצת התלמידים, תפקידיו ותהליך הבחירה מהווים את אחד השלבים שבו בוחנים את הקשר שבין העקרונות הדמוקרטיים לבין מטרותיו ומבנהו של בית-הספר.

נושאי השתלמות מצומצמת לחברי מועצת התלמידים בלבד

למידה של עקרונות הדמוקרטיה (חירות, שוויון, זכויות אדם ואזרח וזכויות חברתיות, הכרעת רוב, הסכם הוגן ועוד).

1. בדיקת הדברים שראוי לשפרם במערכת החינוכית תוך שימוש ב"משקפיים דמוקרטיים".
2. הבנה של מושג הייצוגיות במערכת דמוקרטית.
3. הבנת חשיבותה של שותפות שווה של האזרחים.
4. פיתוח מיומנויות הנהגה דמוקרטיות: שיתוף, קבלת ביקורת, העצמת קבוצות חלשות בבית הספר.
5. פתרון סכסוכים בדרכי שלום.
6. פיתוח מיומנויות ביצוע.
7. בחירת תכנית פעולה בית ספרית.
8. מעקב אחר הביצוע בעיניים דמוקרטיות: עד כמה הנושאים בהם בחרו לעסוק היו דמוקרטיים ועד כמה דרך פעולתם הייתה כזו.
9. גיבוש מוסדות ביקורת, מעקב וסיוע לפעולות המועצה על ידי תלמידים שלא נבחרו.
10. בדיקת הסיבות לאי בחירתם של מי שלא נבחרו והצעת מסלולים לשיפור היכולת להיבחר.

נושאי השתלמות לכלל אוכלוסיית בית הספר לפיתוח מנהיגות דמוקרטית

בהשתלמות זו כל התלמידים ילמדו את הנושא של מנהיגות דמוקרטית ומונהגות דמוקרטית ובמקביל יישמו את החומר הנלמד בתהליכי הבחירה של מועצת התלמידים, ע"י סיוע למועצה בפעילותה וע"י מתן ביקורת בונה. כל התלמידים יקבלו הכשרה כיצד לבחור וכיצד להיבחר. כולם ילמדו מיומנויות הנהגה דמוקרטית ורק לאחר מכן תתקיימנה הבחירות. בדרך זו תינתן באמת זכות שווה לכולם לבחור ולהיבחר. זאת לעומת הדרך בה קודם מקיימים בחירות ורק אחר כך מלמדים את הנבחרים מיומנויות הנהגה.

להלן תרשים זרימה של נושאי הלמידה ושל תהליכי היישום המקבילים:

1. כלל תלמידי בית הספר והמורים יקבלו ידע בסיסי במושגי יסוד דמוקרטיים.
2. כלל התלמידים יקיימו בדיקה ביקורתית של המציאות על פי העקרונות שנלמדו.
3. כל אחד מהתלמידים יבנה תכנית פעולה לשינוי המציאות הבית ספרית ולשיפורה.
4. התלמידים ילמדו על תהליך הרכבתן של מפלגות ועל תהליך כתיבת מצע ויצטרפו לחברים/ות השותפים לדרכם להקמת מפלגות.
5. התלמידים ילמדו מיומנויות ביצוע להשגת מטרותיהם.
6. התלמידים ילמדו על חשיבות הזכות השווה לבחור ולהיבחר ועל הדרכים למימוש זכות זו (בחירות, התנדבות, הגרלה ועוד).
7. התלמידים ילמדו על מושג הייצוגיות ומקומו בחיים הדמוקרטיים.
8. התלמידים ילמדו על מאפייניה של מנהיגות דמוקרטית.
9. התלמידים יבחרו בדרך המתאימה להם לבחירת הנציגים.
10. במידה והתלמידים יחליטו כי הבחירה למועצת התלמידים תהיה וולונטרית – הם ימשיכו ללמוד על מוסדות הנהגה וולונטריים בדמוקרטיה ועל משמעותם. במידה ויחליטו לקיים בחירות – הם ירחיבו את הידע שלהם בנושא זה וילמדו על חוקי הבחירות הקיימים, על תעמולה הוגנת, על חשיבות הדיון הרציונלי ועוד.
11. לאחר שתבחר המנהיגות, תתקיימנה סדנאות לכלל התלמידים בנושאים הבאים:
  - כיצד יוכלו להיבחר אלו שלא נבחרו הפעם, ומהן הסיבות לכך שלא נבחרו הפעם.
  - האם הם יכולים לבצע את התכנית בה בחרו בתחילת הדרך, גם כמונהגים.
  - מהן הדרכים האפשריות של האזרח להשיג את מטרותיו, כשאינו בעמדת הנהגה.
  - בחינת האינטראקציות האפשריות ביניהם לבין הנהגתם ויבחרו את זו המתאימה להם (עזרה למנהיג, שותפות עם המנהיג, ביקורת המנהיגות ומאבק דמוקרטי נגדו).
12. המונהגים יבנו מנגנוני סיוע, ביקורת ומעקב אחר פעילות המועצה ויפעילו אותם לצד המועצה (כגון עיתון בית ספר, ועדות ביקורת ועוד).

השתלמות מורים בנושא "מועצת התלמידים"

מאחר ושתי ההשתלמויות המוצעות דורשות היערכות רגשית ומעשית של הצוות החינוכי, יש חשיבות רבה לקיום השתלמות למורי בית הספר. בהשתלמות זו ייחשפו המורים לתפיסה הערכית של התכנית, יעמיקו את ידיעתם בעקרונות הדמוקרטיה, ילמדו מיומנויות ביצוע ויתמודדו עם קשייהם לקבל מועצה ערכית, יוזמת ושוויונית. המורים ייערכו לסייע למועצה הפועלת ולמנגנוני הביצוע והביקורת שיוקמו.

1. **מועצת תלמידים** – בחירת התלמידים המוצלחים להנהגה או הכשרת כלל התלמידים למנהיגות?
2. **לימוד עקרונות הדמוקרטיה** (חירות, שוויון, זכויות וחובות, הכרעת רוב, פתרון סכסוכים ועוד).
3. כיצד ניתן לשמור באופן משמעותי על הזכות השווה של כל תלמיד וכל תלמידה להיבחר?
4. חשיבות הביקורת על השלטון בדמוקרטיה.
5. שוויון ושיתוף המנהיגות והמונהגים.
6. הקושי לקבל מועצה ביקורתית.

7. כיצד ניתן לתמוך, לסייע ולחנך את חברי המועצה בהנהגתם?

8. כיצד ניתן להעצים את התלמידים שאינם נבחרים?